

Da Ribe *ikke* fik en kunstsamling

JACOB HELMS' FØRSTE HENVENDELSE
TIL N. L. HØYEN

Af Kirsten Agerbæk

Vestjylland har gennem tiderne været velsignet med personer, der har viet egnens kultur og historie et livs fritid og entusiasme. Vi hædrer en af disse med dette skrift, og her skal fremdrages et hidtil ukendt initiativ fra en anden af vore »Hyrtige Hoveder og Smukke Lærde Mænd«. ¹

Ribe kan rose sig af at have landets ældste historiske provinsmuseum, Antikvarisk Samling, fra 1858, ² mens byens kunstmuseum »kun« er landets sjette fra 1891. ³

Et par breve i Det kgl. Bibliotek og på Nationalmuseet viser imidlertid, at dette forhold ikke beror på manglende interesse for kunsten i datidens Ribe. Det drejer sig om en henvendelse, som Jacob Helms i 1852 rettede til professor N. L. Høyen i København om mulighederne for at få stats-ejede malerier fra Kunstmuseets magasiner uddeponeret til udstilling i et offentligt lokale i Ribe, og om Høyens afslag herpå.

Jacob Helms huskes vel i vore dage især for sin livslange indsats for Ribe Domkirke, der havde betaget ham straks ved hans ankomst til byen i 1850 som adjunkt ved Katedralskolen. ⁴

Det var naturligt, at Helms i sagen om malerierne henvendte sig til professor Høyen, som på dette tidspunkt var den mest indflydelsesrige person i den danske kunstverden. Han var ikke blot professor i kunsthistorie for de unge kunstnere på Akademiet, men havde tillige som en af de to direktører for de kongelige kunstsamlinger stor indflydelse på, hvilke værker der skulle udstilles på Galleriet, og hvilke

der kunne henstå i magasiner. Desuden var han medlem af den kommission, der foretog statens indkøb af nutidskunst.⁵ Fra denne nøglepost havde han rig lejlighed til at realisere sine kunstpolitiske idealer.

Det var i den politisk og folkeligt bevægede tid ved midten af forrige århundrede, og et af de bærende idealer var ønsket om at skabe en folkelig dansk kultur. Høyen mente, at også den bildende kunst burde være en integrerende del af dette nationale kulturliv, og han havde i 1844 givet sine tanker herom et markant udtryk i foredraget: »Om Betingelserne for en skandinavisk Nationalkonsts Udvikling«. Heri argumenterede han for, at landets historie, dets folkeliv og dets landskab var de naturlige emner for en dansk bildende kunstners virke, idet kunsten i lighed med alle andre åndelige bestræbelser i tiden burde bidrage til »at hævde og værne om vor Nationalitet«.⁶

Den bildende kunst havde større vanskelighed end litteraturen ved at nå ud til folket, og ønsket om at skabe en bedre forbindelse mellem kunsten og folket havde allerede i 1827 ført til dannelsen af en københavnsk kunstforening på initiativ af blandt andre Høyen.⁷ Det havde i 1852 inspireret jyderne til at forsøge at skabe en tilsvarende kunstforening for hele Jylland, men forsøget var strandet på manglende interesse i de østjyske byer.

Imidlertid havde en kreds af århusianere etableret en lokal kunstforening, som forhandlede med professor Høyen om at måtte låne sådanne malerier fra de kongelige samlinger, som ellers henstod på magasiner.⁸ Høyen havde stillet sig velvilligt til det århusianske andragende, og dette må være kommet Helms for øre; thi den 21. sept. 1852 skrev han følgende brev til den almægtige københavnske professor:

»Skjønt jeg ikke har den Ære at være kjendt af Hr. Professoren, giver dog den særegne Foranledning, der bringer

mig til at skrive dette paa Fleres Vegne, mig Haab om, at De ikke vil føle Dem forundret eller besværet ved mit Brev.

Det er nemlig kommet os for Øren, at det skulde være paatænkt at overlade nogle Provindsbyer endeel saadanne Malerier, som eies men ikke benyttes af den kongelige Samling, og skulde dette forholde sig saaledes, saa troe vi at burde henlede Opmærksomheden paa Ribe som en By, der i høi Grad vilde paaskjønne en saadan Forekommenhed, og som heller ikke turde savne Adkomst til i saa Henseende at komme i Betragtning. Hvad vi i denne Anledning have at anføre er: ikke dens Folkemængde, men vel den forholdsviis store Intelligens, hvoraf det gamle Ribe vistnok i vore Dage tør rose sig; – ikke en særdeles almindelig Kusnt-sands eller særegen Sands for Malerier, hvoraf hidtil kun faa have været at see her, men ved den Sands og Interesse, at f.Ex. enhver Ripenser er gennemtrængt af – vistnok meer eller mindre klar – Beundring og Glæde over den delige Kirke, at da jeg i Forsommeren tilligemed tre andre Mænd udstedte en Indbydelse, der havde til Hensigt at indlemme Ribe i en paatænkt større jydsk Kunstforening, erholdt vi strax 40 Underskrifter her i Byen selv for et aarligt Kontingent af 4 Rbd., og det skjønt Interessen for Kanal, Havn og Dampskibsfart nu spiller saa stor en Rolle her (Hiint Øiemed har imidlertid paa Grund af Trevenhed og Mangel paa Interesse i de større østerjydske Byer hidtil ikke kunnet lade sig realisere, hvorover her nu høres almindelig Beklagelse). Men hvad vi troe at kunne lægge fortrinlig Vægt paa ved at anbefale Ribe som særdeles qualificeret til at blive betænkt med saadanne Kunstgjenstande, er dens Beliggenhed paa den desværre altfor isolerede og i mange Henseender stedmoderligt behandlede Vestkyst, hvor foruden den ingen anden By i denne Henseende vil kunne komme i Betragtning.

Idet jeg har anført alt Ovenstaaende for Ribe, har jeg ingenlunde tabt af Syne, at her mødes en stor Vanskelig-

hed, nemlig Hensyn til Localet, der for Tiden vistnok vanskeligt vil kunne findes i nogen offentlig Bygning. Alligevel har denne Omstændighed ikke kunnet afholde mig fra at bringe en for Byen saa rigtig Sag frem. Thi skulde der end ikke for Øieblikket kunne skaffes et saadant, saa vil Solenitetssalen i den nye Skolebygning, hvortil et paatrængende Forslag vil blive forelagt forestaaende Rigsdag, vistnok være fortrinlig skikket hertil.

I det Haab altsaa, at Hr. Professoren, selvom jeg har været feil underrettet eller er gaaet ud fra urigtige Forudsætninger, vil tage godt imod dette Brev og for de Manges Skyld, hvem denne Sag ligger paa Hjerte, vil bæere mig med et Svar og Oplysning om, hvad der mulig kunde være at foretage til Sagens Fremme, tegner jeg mig Hr. Professor med dybeste Høiagtelse ærbødige J. Helms Adjunct«. ⁹

Helms' argumenter giver et spændende øjebliksbillede af Ribe i 1852, optimistisk optaget af planer om at få Nordsøhavnen lagt ved byen og derved skabe fornyet aktivitet på den forsømte egn. »Den forholdsviis store Intelligens« i byen har været engageret i planer om udvidelse af Katedralskolen og tillige grebet af tidens almindelige interesse for kulturformidling.

Helms' tanke har tilsyneladende primært været at skaffe kunst til Ribe, vel ud fra tidens almindelige forestilling om kunstens æstetiske og forædlende virkning. Hans brev viser ikke, om han har gjort sig overvejelser om de magasinerede kunstværkers oprindelige bestemmelse eller om deres ophavsmænds nationalitet. Han er sikkert blevet skuffet, men også klogere på Høyens kunstpolitiske intentioner, da han modtog dennes venlige afslag, dateret den 4. nov. 1852:

»Deres ærede Skrivelse af 21. Septbr. bliver saa seent besvaret, fordi jeg havde haabet at kunne give Dem fuldstændigere Oplysning; da jeg imidlertid seer, at der endnu kan

hengaae maaskee flere Maaneder, inden dette vil blive muligt for mig, maa jeg hellere indskrænke mig til at underrette Dem om Sagens virkelige Forholdende.

I forrige Aar modtog Cultusministeriet et Andragende fra flere af de meest anseete Borgere i Aarhus, som dreiede sig om det Ønske, at der kunde blive indrettet en Malerisamling der i Byen. Andragendet støttede sig paa den Kiendsgierning, at der vare endeel Malerier i Statens Eie, som henstode, uden at Nogen havde Glæde af dem, baade i den store Kongelige Malerisamlings Magasiner og paa Frederiksborg Slot.

Den nærmeste Følge af dette Andragende var, at der blev nedsat en Commission til at revidere alle de Staten tilhørende Malerier saavel i Kiøbenhavn som paa Slottene uden for Byen, navnlig Frederiksberg og Frederiksborg. Denne Revision bliver neppe færdig før i Slutningen af dette eller i Begyndelsen af næste Aar, og først da vil der kunne blive dannet en saadan Oversigt over de Staten tilhørende Kunstværker og disses Værd, at der kan svares paa Andragendet med den Sikkerhed og Klarhed og med den Omhyggelighed, som Sagen fortienner.

Commissionen bestaaer af begge Galleri-Inspectøerne og af den Kglige Conservator Justitsraad Møller. Den er stemt for, at der bør gøres noget, for at der ogsaa i Provindserne kan være Leilighed til Nydelse af Malerier; men den er tillige giennemtrængt af den Overbeviisning, at naar Staten her skal gøre noget, saa bør det skee paa en saa værdig og dygtig Maade, som det er muligt.

Der er følgelig kommet et Andragende fra Aarhus; der kan muligen komme slige Andragender fra flere Byer, men om der skeer noget Godt derved, derom tvivler jeg meget. Det vil alt være en vanskelig Opgave at gøre noget hensigtssvarende for Aarhus og eet eller to andre Hovedpuncter uden for Hovedstaden. – Dersom et stort Antal Malerier var det ene fornødne, saa vilde sikkert flere Steder

kunne blive hiulpne; men en meget betydelig Deel af Statens Malerier har blot været benyttet til Pynt paa de Kglige Slotte og ere sikkert kjøbte for rene Ubetydeligheder. Skulde Regieringen nu kunne bidrage til at oprette Malerisamlinger i alle de mere anseelige Kiøbstæder, ja om det blot var i een By i ethvert Stift, saa maatte der have været anvendt langt større Summer til Indkiøb end der nogen-sinde har været anvendt, og disse Summer maatte have været brugte med langt mere Indsigt end Tilfældet har været.

Det er derfor høist glædeligt, at der i vore Kiøbstæder, saaledes som De Høistærede beretter mig om Ribe, alt rører sig en Trang, at man føler Savnet af den store Nydelse, som et Konstværk kan forskaffe. Men skulde ikke denne Trang allerbedst bevise sin sande og sin sunde Tilværelse derved, at man besluttede sig til at smykke en eller anden offentlig Bygning med et Konstværk som havde Interesse for Alle. Var det f.E. muligt, at Ribe kunde erholde et dygtigt Billede af en eller anden af de hæderlige Kampe, som vore Krigere have bestaaet i Kampen for Slesvig, skulde saadant et Billede ikke ganske anderledes fængle Beskueren, ikke skiænke en varigere Nydelse end den flygtige, som skiænkes af en giennemfarende Udstilling. Og har den moralske Virkning, som et saadant dygtigt Maleri frembringer ikke en Betydning, som fortjener at komme i Betragtning? – Vare de kirkelige Billeder, som nu beundres i Gallerierne, blevne til ene for at kildre det æsthetiske Øie?

De seer, Høistærede! at jeg tillader mig en Tone, som om vi vare gamle Bekjendter og Correspondenter, og jeg beder Dem om at betragte denne Frihed som et Beviis paa, at Deres Brev har været mig en kierkommen Giæst, til hvem jeg udtaler mig uden noget Forbehold. Med Høiagtelse, Deres ærbødigste N. Høyen«. ¹⁰

Det er et interessant dokument, der klart aftegner Høyens ideer. Det er for Høyen ikke en hvilken som helst

kunst, der kan bidrage til folkets opdragelse og til styrkelse af nationalfølelsen. Den kunst, der er sat på magasin, er arbejder, der er blevet bestilt som pynt til kongelige slotte, og som har skullet bidrage til at forherlige fyrsten. Men den kunst, som folket trænger til, ifølge Høyen, skal udspringe af dets åndelige behov og ikke blot tilfredsstillende æstetisk. Kunsten skal tjene til at besinde folket på de evige værdier af ikke-sanselig karakter, som er uløselig del af kunstværkets helhedskvalitet. Dette realiseres for Høyen bedst ved, at folket i kunstværket stilles over for de nationale emner, som optager det, Treaarskrigens begivenheder.

Høyen foreslår således i konkret form en virkeliggørelse af sine kongstanker, nemlig at kunstnerne skal være »Organerne, hvorigjennem vor Følelse for Historien, for den store Alnatur udtaler sig«,¹¹ og at den kunstinteresserede skal anvende al sin kraft »til ret at nære og skærpe Sandsen for den uendelige Afvexling, hvormed Aand og Følelse kan udtale sig gennem Konstnernes Værker«.¹²

Helms fik altså intet ud af sit fremsynede initiativ; men han indledte med henvendelsen sit bekendtskab med Høyen, der senere kraftigt støttede Helms' forskninger i vort middelalderlige kirkebyggeri.¹³

Først næsten 40 år senere, da Høyen længst var død, og Helms sad som sognepræst i Skjellerup-Elling på Fyn,¹⁴ realiserede en ny generation Helms' drøm, delvis ud fra Høyens tanker, idet Ribe Kunstmuseum udelukkende rummer arbejder af danske kunstnere.

NOTER:

1. Citatet er fra Mads Pedersen Rostoch: *Dend gamle og navnkundig Kiøbstæd Ribe*, udg. v. Mogens Bencard, Esbjerg 1967, pp. 55.
2. M. Bencard og H. H. Engqvist: *Quedens' Gaard*, Egtved 1965, pp. 1.
3. V. Thorlacius-Ussing: *Danske Kunstmuseer i Provinsen*. Kbh. 1962, pp. 6.
4. Jvf. Jacob Helms' *Selvbiografi* i Københavns Universitets Program 1894, pp. 119.

5. Se Peter Hertz: »Malerisamlingens Tilvækst og Tilpasning gennem Tiderne. Galleriet under Spenglers og Høyens Revision«, i Kunstmuseets Aarskrift 1924-1925, især pp. 320-328.
6. Aftrykt i N. L. Høyens Skrifter I, udg. ved J. L. Ussing, Kbh. 1871, pp. 351-368. – Citatet pp. 367.
7. J. L. Ussing: Niels Laurits Høyens Levned. Kbh. 1872, pp. 142-143.
8. Se Dorrit Lundbæk: Familien Weis og kunstlivet i Aarhus. Aarhus 1967.
9. Breve til N. L. Høyen, Ny kgl. Saml. 1537.2°, brev 83; i Det kgl. Biblioteks håndskriftssamling.
10. De Helmske papirer i Nationalmuseets 2. afdeling.
11. Udtalelse fra 1835, her citeret fra Ussing: Høyens Levned, pp. 254.
12. Artikel fra 1836: »Hvad bør man vente af Konstforeningen?« aftrykt i Høyens Skrifter I, pp. 260-273. – Citatet pp. 270.
13. Jfr. Jacob Helms' selvbiografi, pp. 119-120.
14. Ibid., pp. 121.